O‘ZBEKISTON TARIXINI O‘RGANISH JARAYONIDA O‘QUVCHILARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Xolmatova Dilafruz Narzullayevna
Telefon raqam: +998 93 947 24 04

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekiston tarixini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslari tadqiq etiladi. Muallif kommunikativ kompetensiyani tarix darsiga tashqaridan kiritiladigan qo‘shimcha vazifa sifatida emas, balki fanning o‘z metodologik tabiatidan kelib chiqadigan zaruriy komponent sifatida asoslaydi: tarixiy bilim tayyor xulosalar majmui emas, dalillar asosida qurilgan va shu bois muhokama qilinadigan talqindir. Tadqiqotda D. Haymsning kommunikativ kompetensiya konsepsiyasi, L. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi, M. Bahtinning dialogizm ta’limoti, M. Nystrandning dialogik o‘qitish tadqiqotlari hamda D. Kuhnning argumentativ ko‘nikmalar bo‘yicha ishlari metodologik tayanch sifatida qo‘llaniladi. Yakuniy qismda tarixiy kommunikativ kompetensiyaning to‘rt komponentli modeli, uni shakllantirishning bosqichli metodikasi va baholash mezonlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston tarixi, kommunikativ kompetensiya, tarixiy fikrlash, dialogik o‘qitish, argumentatsiya, dalil bilan asoslash, manba tanqidi, ichki nutq, yaqin rivojlanish zonasi, akademik nutq, muhokama madaniyati, tarixiy talqin, o‘quv dialogi, baholash mezonlari, metodik model.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim standartlarida kommunikativ kompetensiya tayanch kompetensiyalar qatorida e’tirof etiladi va u barcha o‘quv fanlari orqali shakllantirilishi belgilanadi. Biroq amaliyotda mazkur vazifa ko‘pincha til fanlari zimmasiga yuklatiladi: ona tili va chet tili darslarida nutq o‘stirish maqsadli ravishda olib borilsa, boshqa fanlarda u yon mahsulot sifatida qaraladi. Tarix darsi mazkur qarash doirasida odatda bilim uzatish maydoni sifatida talqin qilinadi, o‘quvchining nutqi esa o‘zlashtirilgan materialni qayta hikoyalash vositasi sifatida idrok etiladi. Mazkur maqolaning asosiy tezisi shundan iboratki, bunday qarash tarix fanining tabiatiga zid keladi. Tarixiy bilimning gnoseologik maqomi aniq fanlar bilimidan jiddiy farq qiladi: u tajribada takrorlanadigan hodisalar emas, qaytarilmas voqealar haqidagi, manbalar asosida qurilgan talqindir. R. Kollingvud tarixiy bilishni tahlil qilib, tarixchi o‘tmishni bevosita kuzatmasligini, balki dalillar asosida qayta tiklashini asoslagan edi. Ushbu holatdan muhim pedagogik natija kelib chiqadi: tarixiy xulosa tabiatan muhokama qilinadigan, asoslashni talab qiladigan bayonotdir. Demak, uni o‘zlashtirish ham asoslash va muhokama orqali kechishi lozim. Bundan kelib chiqadigan metodologik xulosa quyidagicha: tarix darsidagi kommunikativ faoliyat qo‘shimcha mashq emas, fanni o‘zlashtirishning zaruriy shaklidir. Agar o‘quvchi darslik matnini faqat qayta hikoyalasa, u tarixiy bilimni emas, uning tashqi qobig‘ini o‘zlashtiradi. Tarixiy bilishning haqiqiy mohiyati esa — manbani baholash, dalil keltirish, muqobil talqinni tan olish va o‘z pozitsiyasini asoslash — faqat kommunikativ faoliyatda namoyon bo‘ladi va shu faoliyatda mashq qilinadi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasining ilmiy mazmuni D. Hayms ishlarida shakllangan. U lingvistik kompetensiya tushunchasini tanqid qilib, tilni bilish grammatik qoidalarni

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

o'zlashtirish bilan tugamasligini, u muayyan ijtimoiy vaziyatda nima deyish mumkinligi va qanday deyish o'rinli ekanligini bilishni ham qamrab olishini asoslagan. M. Kanale va M. Sveyn mazkur g'oyani operatsional modelga aylantirib, uning tarkibiy qismlarini — grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarni ajratdilar. Fan ta'limiga nisbatan mazkur model muhim ko'rsatma beradi: har bir fan o'z diskursiv me'yorlariga ega va ularni alohida o'rgatish zarur. Aynan shu nuqtada tarix fanining o'ziga xosligi namoyon bo'ladi. Tarixiy diskurs o'z qoidalariga ega: unda da'vo manbaga tayanishi, manbaning o'zi baholanishi, muqobil talqinning mavjudligi tan olinishi va xulosaning ishonchlilik darajasi ko'rsatilishi lozim. «Menimcha shunday bo'lgan» degan bayonot tarixiy diskursda to'liq da'vo hisoblanmaydi; «falon hujjatda shunday deyilgan, biroq uning muallifi manfaatdor tomon bo'lgani uchun bu ma'lumot ehtiyotkorlik bilan qabul qilinishi kerak» degan bayonot esa hisoblanadi. Mazkur me'yorlarni o'zlashtirish — tarix darsidagi kommunikativ kompetensiyaning o'zagidir. Kommunikativ faoliyatning fikrlash bilan bog'liqligi L. Vygotskiy nazariyasida ochib berilgan. Uning asosiy qoidasiga ko'ra, yuqori psixik funksiyalar avval tashqi, ijtimoiy faoliyat sifatida yuzaga keladi va keyinchalik ichkilashadi. Bola avval kattalar bilan birgalikda mulohaza yuritadi, so'ngra mazkur mulohaza uning ichki nutqiga aylanadi. Tarix darsiga tatbiq etilganda bu quyidagini anglatadi: o'quvchi avval sinfda ovoz chiqarib dalil keltiradi va e'tirozga javob beradi, keyinchalik esa shu amal uning ichki tahliliy fikrlashiga aylanadi. Yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi esa muhokamada o'qituvchi va tengdoshlar ko'magining rolini tushuntiradi: bugun birgalikda bajarilgan mulohaza ertaga mustaqil bajariladi. Dialogning falsafiy asosini M. Bahtin ta'limoti beradi. Uning fikricha, har qanday so'z javobga qaratilgan bo'lib, ma'no yakka ongda emas, ongliklar o'rtasidagi munosabatda tug'iladi. Bahtin monologik va dialogik so'zni farqlab, birinchisi tugallangan haqiqatni e'lon qilsa, ikkinchisi javobni kutishini ko'rsatadi. Tarix ta'limi uchun mazkur farqlash bevosita ahamiyatga ega: o'tmish haqidagi bayon monologik shaklda berilsa, o'quvchi uni muhokama qilinmaydigan haqiqat sifatida qabul qiladi; dialogik shaklda berilsa, u o'zini talqin jarayonining ishtirokchisi sifatida his qiladi. Dialogik o'qitishning samaradorligi empirik tadqiqotlarda ham tasdiqlangan. M. Nystrand rahbarligida o'tkazilgan keng ko'lamli sinf kuzatuvlari haqiqiy ochiq savollar, o'quvchi javobining keyingi savolga asos bo'lishi va uzun muhokama epizodlari o'quv natijalari bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatdi. Ayni paytda tadqiqot sinf muloqotining ustunlik qiluvchi shakli hamon «savol — javob — baho» uchligi ekanligini qayd etdi. Mazkur sxemada o'quvchi nutqi o'rtacha bir-ikki so'zdan iborat bo'ladi va hech qanday kommunikativ rivojlanish bermaydi. Mazkur sxemaning saqlanib qolish sabablari ham tahlil qilinishi lozim, chunki ularni anglamasdan vaziyatni o'zgartirib bo'lmaydi. Birinchi sabab — dastur hajmining zichligi: o'qituvchi belgilangan mavzularni o'z vaqtida yetkazib ulgurishi kerak, muhokama esa vaqt talab qiladi. Ikkinchi sabab — boshqaruv qulayligi: tez savol-javob rejimi sinfni nazoratda saqlash osonroq, erkin muhokama esa oldindan aytib bo'lmaydigan yo'nalishga burilishi mumkin. Uchinchi sabab — baholash tizimining yo'nalishi: nazorat ishlari asosan faktlarni yodda saqlashni tekshiradi, shu bois muhokamaga sarflangan vaqt natija bermaydigan sarf sifatida idrok etiladi. Mazkur sabablarning barchasi obyektiv xarakterga ega va ularni oddiygina metodik tavsiya bilan bartaraf etib bo'lmaydi — ular tizimli yechim talab qiladi.

Argumentativ ko'nikmalarning shakllanishi D. Kuhn tadqiqotlarida alohida o'rganilgan. Uning ko'rsatishicha, o'smirlar va hatto kattalarning ko'pchiligi o'z fikrini asoslashda jiddiy qiyinchilikka duch keladi: ular da'vo bilan dalilni ajratmaydi, muqobil qarashni o'z pozitsiyasini kuchaytirish uchun emas, uni rad etish uchun ko'rib chiqadi. Kuhn mazkur ko'nikmalar tabiiy ravishda shakllanmasligini va maxsus mashq talab qilishini asoslaydi. Tarix darsi esa bunday mashq uchun eng qulay maydon

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hisoblanadi, chunki undagi masalalarning ko'pchiligi bir ma'noli javobga ega emas. O'zbekiston sharoitida masalaning dolzarbligi bir necha omil bilan belgilanadi. Prezidentning 2022-yil 11-maydagi PF-134-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2022—2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturda yangi Milliy o'quv dasturini joriy etish vazifasi belgilangan. Xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etish esa o'quvchilarda matnni tushunish, dalilni ajrata olish va o'z fikrini asoslash ko'nikmalarini rivojlantirish zaruratini ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, axborot muhitida tarixiy mavzudagi asossiz talqinlarning ko'payishi o'quvchida argumentatsiyani baholash qobiliyatini shakllantirishni ijtimoiy ahamiyatga ega vazifaga aylantirmoqda. Maqolaning maqsadi O'zbekiston tarixini o'rganish jarayonida o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslarini aniqlash va metodik modelini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan tashkil topadi: kommunikativ faoliyatning tarixiy bilish bilan bog'liqligini asoslash; tarixiy kommunikativ kompetensiyaning tarkibini ajratish; shakllantirishning bosqichli metodikasini ishlab chiqish hamda baholash mezonlarini belgilash. Ish tizimli-strukturaviy tahlil, qiyosiy va nazariy modellashtirish metodlariga tayanadi. Ilmiy yangilik kommunikativ kompetensiyani tarix fanining metodologik tabiatidan kelib chiqadigan zaruriy komponent sifatida asoslash va uning fanga xos tarkibini aniqlashdan iborat. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, unda taklif etilayotgan model o'qituvchidan qo'shimcha soat yoki maxsus jihoz talab qilmaydi — u mavjud dars doirasida, savol berish uslubini va topshiriqlar shaklini o'zgartirish orqali amalga oshiriladi. Tadqiqot natijalaridan tarix o'qituvchilari malakasini oshirish kurslarida va o'quv dasturlarini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Birinchi komponent — da'voni shakllantirish. O'quvchi o'z fikrini aniq va tekshirilishi mumkin bo'lgan shaklda ifodalay olishi lozim. «Bu davr og'ir bo'lgan» degan umumiy bayonot emas, «bu davrda aholining asosiy qismi uchun soliq yuki ortgan» kabi aniq da'vo talab etiladi. Da'voni shakllantirish ko'nikmasining shakllanishiga to'sqinlik qiluvchi tipik holat — o'quvchining umumiy baholovchi iboralar bilan cheklanishi. «Yaxshi davr edi», «qiyin vaziyat yuzaga kelgan» kabi bayonotlar tashqi jihatdan javob ko'rinsa-da, ularni tekshirib ham, rad etib ham bo'lmaydi. O'qituvchining vazifasi — bunday iborani aniqlashtiruvchi savol bilan kuzatib borish: kim uchun yaxshi edi, qiyinlik nimada namoyon bo'ldi? Ikkinchi komponent — dalil bilan asoslash. Har bir da'vo manbaga tayanishi va o'quvchi qaysi ma'lumotdan qanday xulosa chiqarganini ko'rsata olishi kerak. Aynan shu komponent tarixiy diskursni kundalik suhbatdan ajratadi. Uchinchi komponent — muqobil talqinni tan olish. O'quvchi boshqa qarash mavjudligini ko'rsata olishi va nima uchun o'z talqinini ustun qo'yayotganini izohlashi lozim. Mazkur ko'nikma eng kech shakllanadi va eng ko'p mashq talab qiladi. To'rtinchi komponent — ishonchlilik darajasini belgilash. Tarixiy xulosalar turli darajadagi asoslanganlikka ega va o'quvchi «aniq ma'lum», «ehtimol», «manbalar ziddiyatli» kabi farqlarni ifodalay bilishi kerak. Mazkur komponent o'quvchini soddalashtirilgan qat'iylikdan himoya qiladi. Mazkur komponentlar yosh bosqichlariga qarab turlicha chuqurlikda shakllantiriladi. Beshinchi-oltinchi sinflarda birinchi va ikkinchi komponentlar ustuvor bo'lib, muhokama aniq, ko'rgazmali material atrofida quriladi. Yettinchi-to'qqizinchi sinflarda uchinchi komponent — muqobil talqinni tan olish asta-sekin kiritiladi. Yuqori sinflarda esa to'rtinchi komponent, ya'ni ishonchlilik darajasini belgilash to'liq ishlanadi, chunki u eng yuqori mavhumlik darajasini talab qiladi. To'rt komponentning birgalikda rivojlanishi muhim: faqat birinchisi shakllansa, o'quvchi dadil, ammo asossiz bayonot beradi; faqat ikkinchisi shakllansa, u manba keltiradi, biroq undan xulosa chiqara olmaydi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Shakllantirishning bosqichli metodikasi: Birinchi bosqich — nutq namunasini berish. O'qituvchi o'z mulohazasini ovoz chiqarib namoyish etadi: «Bu hujjatda shunday deyilgan, lekin uning muallifi voqeadan ellik yil keyin yozgan, shuning uchun men bu ma'lumotni ehtiyotkorlik bilan qabul qilaman». Mazkur usul Vygotskiy tamoyiliga muvofiq ichkilashtirish uchun material beradi. Ikkinchi bosqich — tayanch iboralar bilan ishlash. O'quvchilarga nutq qoliplari taqdim etiladi: «Men bu fikrga qo'shilaman, chunki...», «Bu manbada shunday deyilgan, lekin...», «Agar bu to'g'ri bo'lsa, unda...». Tayanch iboralar fikrni cheklamaydi, aksincha, uni ifodalash uchun shakl beradi va kommunikativ qo'rquvni kamaytiradi. Uchinchi bosqich — kichik guruhda muhokama. Sinf oldida gapirish ko'pchilik o'quvchi uchun psixologik to'siq hisoblanadi. Uch-to'rt kishilik guruhda esa har bir ishtirokchi gapirish imkoniga ega bo'ladi va bu nutqiy faollikni bir necha barobar oshiradi. To'rtinchi bosqich — tuzilgan munozara. Sinf bir voqea bo'yicha ikki asosli pozitsiyaga bo'linadi va har bir tomon o'z qarashini manba dalillari bilan himoya qiladi. Muhim metodik shart — yakunda «g'olib» e'lon qilinmasligi; baholanadigan narsa pozitsiyaning o'zi emas, uni asoslash sifatidir. Bosqichlar o'rtasidagi o'tish tezligi sinfning tayyorgarlik darajasiga qarab belgilanadi. Amaliyotdagi tipik xatolik — dastlabki ikki bosqichni o'tkazib yuborib, darhol munozara tashkil etishga urinish. Tayanch iboralar va kichik guruh tajribasisiz o'quvchilarning ko'pchiligi sukut saqlaydi, munozarada esa odatda bir-ikki faol o'quvchi gapiradi. Natijada o'qituvchida «sinfim munozaraga tayyor emas» degan xulosa shakllanadi, aslida esa tayyorgarlik bosqichlari o'tkazib yuborilgan bo'ladi. Beshinchi bosqich — yozma argumentatsiya. Og'zaki ko'nikma shakllangandan so'ng u yozma shaklga ko'chiriladi: o'quvchi qisqa esse yozib, unda da'vo, dalil va muqobil qarashga munosabatni ifodalaydi.

3. Dialogik dars muhitini tashkil etish: Dialogik darsning asosiy sharti — savolning haqiqiy ochiqligi. Agar o'qituvchi oldindan belgilangan yagona javobni kutsa, o'quvchilar buni tez sezadi va mulohaza yuritish o'rniga kutilayotgan javobni taxmin qilishga o'tadi. Ochiq savol esa bir necha asosli javobni ko'tara oladi. Ikkinchi shart — kutish vaqti. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, o'qituvchilar savoldan keyin o'rtacha bir soniyadan kam vaqt kutadilar. Kutish vaqtini uch-besh soniyaga uzaytirish javoblarning uzunligi va mazmundorligini sezilarli oshiradi, chunki mulohaza yuritish uchun vaqt kerak. Uchinchi shart — qayta aloqa madaniyati. O'quvchi javobidan keyingi munosabat faqat «to'g'ri» yoki «noto'g'ri» shaklida bo'lsa, dialog darhol to'xtaydi. Rivojlantiruvchi munosabat javobni keyingi qadamga olib chiqadi: dalil so'raydi, muqobil qarashni eslatadi yoki fikrni aniqlashtirishni taklif qiladi. Beshinchi shart — savollarning kognitiv darajasi. Taksonomiya nuqtai nazaridan qaraganda, sinfdagi savollarning katta qismi eng quyi darajaga — oldin aytilgan ma'lumotni qayta tiklashga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunday savol o'quvchidan bir-ikki so'zlik javobni talab qiladi va nutqiy rivojlanish uchun material bermaydi. Tahlil, qiyoslash va baholashga yo'naltirilgan savol esa tabiiy ravishda kengroq javobni taqozo etadi. Shu bois kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ishi, eng avvalo, o'qituvchining savol berish madaniyatini qayta ko'rib chiqishdan boshlanadi. To'rtinchi shart — xavfsiz muhit. Tarix darsida o'quvchining fikri ko'pincha uning oilaviy tasavvurlari bilan bog'liq bo'ladi. Noqulay yoki umumqabul qilingan qarashdan farq qiluvchi fikr masxara qilinmasligi kafolatlanmasa, o'quvchi sukutni afzal ko'radi va kommunikativ rivojlanish to'xtaydi.

4. Baholash mezonlari va qo'llash shartlari: Baholashda javobning uzunligi yoki nutqning ravonligi asosiy mezon sifatida qo'llanilmaydi. Uning o'rniga to'rt mezon taklif etiladi: da'voning aniqligi; dalilning da'voga mosligi; muqobil qarashga munosabat; ishonchlilik darajasini to'g'ri belgilash. Mezonlarni qo'llashda o'quvchining nutqiy rivojlanish dinamikasini kuzatish ham muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich bosqichda javoblarning qisqa va dalilsiz bo'lishi tabiiy holdir; metodik

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ishning samarasi bir dars emas, bir necha oylik kesimda ko‘rinadi. Shu bois o‘quvchilarning o‘quv yili boshidagi va oxiridagi javoblarini qiyoslash eng ishonchli baholash usuli hisoblanadi. Mazkur mezonlar o‘quvchiga oldindan ma’lum bo‘lishi shart. Agar o‘quvchi dalil bilan asoslash baholanishini bilsa, u javobga tayyorgarlik ko‘rishda matnga murojaat qiladi; mezonlar yopiq qolsa, u o‘qituvchi kutayotgan javobni taxmin qilishga qaytadi. Metodikaning samarali ishlashi uch shartga bog‘liq. Birinchisi — muntazamlik: kommunikativ faoliyat alohida «munozara darsi» emas, har bir darsning tabiiy qismi bo‘lishi lozim. Ikkinchisi — materialning ishonchliligi: muhokama uchun real manbalar, hujjat parchalari va turli talqinlar taqdim etilishi kerak. Uchinchisi — o‘qituvchining o‘z nutqi ustidan nazorati: darsda o‘quvchilar nutqi uchun real vaqt qolishi lozim, aks holda eng yaxshi metodika ham ishlamaydi.

XULOSA

O‘tkazilgan nazariy tahlil kommunikativ kompetensiyani tarix darsiga tashqaridan kiritiladigan qo‘shimcha vazifa sifatida qarash asossiz ekanligini ko‘rsatdi. Birinchidan, tarixiy bilimning gnoseologik maqomi uni muhokama qilinadigan talqin sifatida belgilaydi; shu bois uni o‘zlashtirish ham asoslash va muhokama orqali kechishi lozim. Ikkinchidan, tarixiy diskurs o‘z me’yorlariga ega: da’vo manbaga tayanishi, manbaning o‘zi baholanishi, muqobil talqin tan olinishi va xulosaning ishonchlilik darajasi ko‘rsatilishi kerak. Mazkur me’yorlarni o‘zlashtirish tarix darsidagi kommunikativ kompetensiyaning o‘zagini tashkil etadi. Uchinchidan, Vygotskiy nazariyasiga muvofiq, sinfda ovoz chiqarib yuritilgan mulohaza keyinchalik o‘quvchining ichki tahliliy fikrlashiga aylanadi. Demak, kommunikativ faoliyat nafaqat nutqni, balki fikrlashning o‘zini ham rivojlantiradi. To‘rtinchidan, taklif etilgan to‘rt komponentli model — da’voni shakllantirish, dalil bilan asoslash, muqobil talqinni tan olish va ishonchlilik darajasini belgilash — kommunikativ kompetensiyani fanga xos tarkibda aniqlaydi va uni baholash imkonini beradi. Beshinchidan, besh bosqichli metodika nutq namunasidan yozma argumentatsiyagacha bo‘lgan izchil yo‘lni taqdim etadi. Uning muhim xususiyati — tayanch iboralar va kichik guruh ishi orqali kommunikativ qo‘rquvni bosqichma-bosqich yengib o‘tishdir. Oltinchidan, kommunikativ metodikaning joriy etilishiga to‘sqinlik qiluvchi sabablar obyektiv xarakterga ega: dastur hajmining zichligi, boshqaruv qulayligi va baholash tizimining faktlarni yodda saqlashga yo‘naltirilganligi. Shu bois metodik o‘zgarish baholash tizimidagi o‘zgarish bilan birga olib borilishi lozim. Yettinchidan, metodikaning samaradorligi dars muhitiga bevosita bog‘liq. Haqiqiy ochiq savol, yetarli kutish vaqti, rivojlantiruvchi qayta aloqa va xavfsiz muhit bo‘lmasa, eng puxta ishlab chiqilgan mashqlar ham o‘quvchining nutqiy faolligini oshira olmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ergashbaev S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / ed. by J.B. Pride, J. Holmes. — Harmondsworth: Penguin Books, 1972. — P. 269—293.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собрание сочинений: в 6 т. — М.: Педагогика, 1982. — Т. 2. — 504 с.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Bakhtin M.M. The Dialogic Imagination: Four Essays / ed. by M. Holquist; transl. by C. Emerson, M. Holquist. — Austin: University of Texas Press, 1981. — 444 p.
6. Nystrand M. Opening Dialogue: Understanding the Dynamics of Language and Learning in the English Classroom. — New York: Teachers College Press, 1997. — 156 p.
7. Mirzaolimjon og'li M.M., Shohbozbek E. Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.
8. Kuhn D. The Skills of Argument. — Cambridge: Cambridge University Press, 1991. — 322 p.
9. Collingwood R.G. The Idea of History. — Oxford: Oxford University Press, 1946. — 339 p.
10. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. — 1980. — Vol. 1, № 1. — P. 1—47.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.